

Raskid ugovora

Martić, Tanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:389613>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Preddiplomski stručni studij

RASKID UGOVORA

Završni rad

Tanja Martić, 0067559014

Kolegij: Osnove trgovačkog prava

Mentor: dr. sc. Ivan Tot

Zagreb, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____
isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na
objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan
dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da
nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije
iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj
ustanovi.

U

Student/ica:

Zagrebu, _____

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1. Predmet i cilj rada	5
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	5
1.3. Sadržaj i struktura rada	5
2. OPĆENITO O RASKIDU UGOVORA	5
3. VRSTE RASKIDA UGOVORA	7
3.1. Sporazumni raskid	8
3.2. Jednostrani raskid ugovora na temelju jednostrane izjave	9
3.2.1. Zakonski razlozi za jednostrani raskid ugovora	10
3.2.2. Ugovorni razlozi za jednostrani raskid ugovora	18
3.4. Raskid ugovora prema samom zakonu (ex lege)	18
3.5. Sudski raskid ugovora	20
4. UČINCI RASKIDA UGOVORA	24
4.1. Oslobođenje od obveze	25
4.2. Obveza restitucije	26
4.3. Obveza vraćanja koristi i plaćanja zateznih kamata	28
5. ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	29

1.UVOD

1.1.Predmet i cilj rada

Predmet ovog završnog rada je objasniti te definirati pojam raskida ugovora, vrste te učinke raskida ugovora. Također se objašnjava svaka vrsta raskida ugovora. Raskid je način prestanka obveznopravnih odnosa specifičan za ugovorne obveze. Postoje četiri vrste raskida ugovora a to su: sporazumni raskid, jednostrani raskid ugovora na temelju jednostrane izjave ugovorne strane, sudski raskid te raskid ugovora prema samom zakonu. Uzroci koji dovode do raskida ugovora su: neispunjenje, zakašnjenje, nemogućnost ispunjenja i promjena okolnosti.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U radu su korišteni sekundarni izvori podataka. Podaci su prikupljeni iz stručne i znanstvene literature. Za izradu rada podaci su prikupljeni u knjižnici Ekonomskog fakulteta, te u knjižnici grada Zagreba i na pouzdanim internetskim stranicama. Za pripremu ovog rada korištene su upute za seminarske i završne radove sa stranice Ekonomskog fakulteta Zagreb.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Završni rad je podijeljen na pet poglavlja u kojima se razrađuju specifičnosti vezane uz raskid ugovora. U prvom poglavlju se objašnjava predmet i cilj rada, odnosno predstavlja se tema rada. U drugom poglavlju se polazi od samog pojma raskida ugovora koji je detaljno objašnjen. U trećem poglavlju su opisane sve podjele raskida ugovora i njihovi uzroci. Navedeni su i učinci raskida ugovora koji se odnose na oslobođenje od obveze, obveza restitucije te obveza vraćanja koristi i plaćanja zateznih kamata. Na samom kraju se nalazi zaključak koji sadrži ukratko sve što je navedeno u završnom radu.

2.OPĆENITO O RASKIDU UGOVORA

Ugovor je dvostrani pravni posao koji nastaje suglasnim očitovanjem volje najmanje dviju strana.¹ Ugovor kao valjana pravna osnova postoji u mnogim pravnim granama (obiteljskom, nasljednom), ali je obvezno pravo ono u sklopu kojeg je ugovor najrazrađeniji i najtipičniji oblik pravnih poslova. Kao najvažniji izvor trgovačkog prava, ugovor se sklapa zbog ostvarenja određene gospodarske svrhe, što podrazumijeva ispunjenje činidbe koja je predmet dužnikove obveze na način određen ugovorom i ostvarenjem subjektivnog prava vjerovnika.

Izrazom “raskid ugovora” opisuje se način prestanka valjanih ugovora iz kojih obveze nisu ispunjene u cijelosti ili su ispunjene samo djelomično.² Dok ugovorni odnosi mogu prestati i raskidom i na druge načine, ostali obveznopравни odnosi ne mogu prestati raskidom već samo na druge načine.³

Raskid je ujedno jedan od sekundarnih učinaka sklopljenog ugovora koji nastaje kao posljedica izvanrednih, neredovitih i neočekivanih okolnosti.⁴ Raskid treba razlikovati i od otkaza ugovora kao jednostrane izjave ugovorne strane kojom se završava trajniji ugovorni odnos na neodređeno vrijeme.⁵

Raskid ugovora je jedan od načina prestanka ugovora kao obvezno pravnog odnosa. Da bi ugovor mogao prestati raskidom načelno mora na prvom mjestu biti valjan. Zbog činjenice da se raskida samo valjani ugovor, raskid ugovora se razlikuje od slučajeva poboynosti ili ništetnosti kao razloga nevaljanosti ugovora. Uzrok poboynosti ili ništetnosti treba tražiti već u trenutku sklapanja ugovora, a uzrok raskida nakon sklapanja valjanog ugovora.

Raskid ugovora nije poželjan način prestanka ugovora jer uvijek postoji jedna strana koja je odgovorna te koja je sve svoje dužnosti ispunila za razliku od druge ugovorene strane koja svoje obveze nije ispunila. Podrazumijeva se da pravo na raskid ugovora ne pripada strani koja nije ispunila svoju obvezu.⁶ Naime, u dvostranoobveznim ugovorima nijedna strana nije dužna ispuniti svoju obvezu ako druga strana ne ispuni prema pravilu istodobnog ispunjenja.⁷

¹ Odredba čl. 247., ZOO-a

² Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *Osnove prava trgovačkih ugovora i vrijednosnih papira*, Zagreb, 2009., str.218.

³ Slakoper, Z., *Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 3/2003, str.525.

⁴ Slakoper, Z., Gorenc, V., *Obvezno pravo*, Opći dio, Novi informator, Zagreb, 2009., str. 572 – 573.

⁵ Gorenc, V., Česić, Z., Kačer, H. i dr., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, RriF Plus, Zagreb, 2005., str. 293.

⁶ Eraković, A., *Raskid ugovora zbog neispunjenja i raskid ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti*, Pravo u gospodarstvo, br. 1/2011, str. 112.

⁷ Gorenc, V., Česić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 533.

Pretpostavke raskida dvostranoobveznog ugovora zbog toga što jedna strana nije ispunila obvezu o dospeljeću su postojanje ugovora u trenutku dospelosti dužnikove obveze, dospelost obveze te da se ne radi o neznatnom dijelu obveze. U vremenu između nastanka ugovora i dospelosti dužnikove obveze prestanak ugovora mogu prouzročiti pobožnost ugovora, nemogućnost ispunjenja, promijenjene okolnosti, neizvjesnost da će druga strana ispuniti svoju obvezu i očiglednost da druga strana neće ispuniti svoju obvezu.

3.VRSTE RASKIDA UGOVORA

Kod raskida ugovora dva su bitna pitanja: može li se ugovor raskinuti jednostranim očitovanjem volje ili je za raskid potrebna suglasnost obje ugovorne strane te može li se ugovor smatrati raskinutim i bez takvih očitovanja volje.

Do raskida ugovora može doći sporazumom ugovornih strana, jednostranom izjavom volje, po samom zakonu ili odlukom suda. Uzroci koji dovode do raskida ugovora mogu biti različiti – neispunjenje, zakašnjenje, nemogućnost ispunjenja ili nastup okolnosti koje bitno otežavaju ispunjenje.⁸

Navedene vrste ugovora se razlikuju po tome je li za raskid ugovora potrebna volja jedne i druge strane ili samo jedne ili volja stranaka uopće ne utječe na samu činjenicu raskida ugovora, bilo da je ugovor raskinut po sili zakona ili pravomoćnom odlukom suda

U nastavku navodimo sve vrste raskida ugovora, uzroke koji dovode do raskida ugovora i njihove karakteristike.

3.1. Sporazumni raskid

Sporazumnim raskidom proizlazi načelo da ugovorne strane suglasnim i valjanim očitovanjem volje mogu izmijeniti ili raskinuti ugovor jednako kao što su ga i sklopile.⁹ Mogu raskinuti ugovor sporazumom koji sklope nakon što je ugovor sklopljen, ili ugovorom mogu ovlastiti jednu ili obje strane da jednostranim očitovanjem raskinu ugovor.¹⁰ U drugom slučaju se ugovor raskida očitovanjem volje samo jedne strane, ali pravni temelj toga prava jedne strane nalazi se u ugovornoj odredbi koja ju ovlašćuje na to pa je riječ o raskidu suglasnom voljom strana.

Ugovorno pravo počiva na načelu stranačke autonomije. To načelno znači da su ugovorne strane ovlaštene ulaziti u ugovorne odnose te ih oblikovati shodno svojim potrebama i interesima, ukoliko takve dispozicije ne prelaze granice što ih postavljaju Ustav, prisilni propisi i javni moral.

⁸ Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *Uvod u trgovačko pravo*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 133.

⁹ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str.218.

¹⁰ Slakoper, Z., Gorenc, V.; *op. cit.* u bilj. 4, str.572

Polazeći od činjenice da je ugovor kao obveznopravni odnos nastao suglasnošću volja suugovaratelja, proizlazi da može i prestati na isti način, dakle novim sporazumom ugovornih strana. To znači da sporazumni raskid ugovora po svojoj pravnoj prirodi predstavlja novi ugovor. Za novi ugovor se zahtijevaju sve pretpostavke koje se inače zahtijevaju za valjanost ugovora. Nakon sklapanja ugovora moguće je da strana izgubi poslovnu sposobnost ili da nastupi zabluda, prijetnja i prijevara koje bi dovele do nevaljanosti sporazuma o raskidu.¹¹

Nije nužan oblik sporazumnog raskida ugovora, što znači da se ZOO odlučio za neformalnost raskida formalnih ugovora. Ugovori propisanog oblika mogu se raskinuti sporazumom u bilo kojem obliku, osim ako je za određeni slučaj zakonom predviđeno nešto drugo. Pravilo je da se formalni ugovor čiji je oblik određen zakonom može raskinuti i neformalnim sporazumom suugovaratelja.¹² Postoje i iznimke u ovom pravilu, a to su da je za određeni slučaj zakonom unaprijed određeno da i raskid formalnog ugovora bude formalan te ako svrha zbog koje je propisan određeni oblik zahtijeva da i raskid ugovora bude učinjen u istom obliku.

Sporazumni raskid ugovora je također i pravni posao, pa je za njegovu valjanost potrebna pravna i poslovna sposobnost stranaka, mogućnost, dopuštenost i odredivost tražbine, suglasno očitovanje volja stranaka i oblik ugovora.¹³

3.2. Jednostrani raskid ugovora na temelju jednostrane izjave

Jednostrana izjava nema određeni oblik raskida ugovora, te se mogu u načelu, raskinuti bilo kojim sporazumnim oblikom.¹⁴ Da bi to bilo izvedivo, odnosno da bi jednoj stranci pripalo pravo jednostranog raskida ugovora, moraju biti ispunjene dvije pretpostavke. Te pretpostavke se odnose na to da pravo na raskid ugovora ima samo ugovorna strana koja je ostala vjerna ugovoru, te čije pravo na jednostrani raskid ugovora izvire ili iz zakona ili iz ugovora. S druge strane, ugovorne se strane mogu već prilikom sklapanja ugovora sporazumjeti da jedna ili obje strane imaju pravo na jednostrani raskid ugovora – tzv. *clausula irritatoria*.¹⁵

¹¹ Vedriš, M., Klarić, P., *Građansko pravo*, Narodne novine, 2014, str. 478.

¹² Gorenc, V., Česić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 293.

¹³ Pavlović, M., *Raskid ugovora i pravne posljedice raskida*, Hrvatska pravna revija, br. 9/2001, 2001, str. 3.

¹⁴ Eraković, A., *op.cit.* u bilj. 6, str. 114.

¹⁵ Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *op. cit.* u bilj. 8, str. 133.

Nakon nastanka ugovora, a prije dospijeca dužnikove obveze može biti raskinut jednostranim očitovanjem jedne strane samo u slučaju djelomične nemogućnosti ispunjenja druge strane, u slučaju neizvjesnosti ispunjenja druge ugovorne strane kao dužnika i u slučaju kad je očito da druga strana kao dužnik neće ispuniti svoju obvezu.¹⁶

U slučaju u kojem ugovor nije raskinut izjavom o raskidu prije podnošenja tužbe može se smatrati da sama tužba predstavlja izjavu volje kojom se ugovor raskida jer se iz takva ponašanja tužitelja može sa sigurnošću zaključiti postojanje volje da se ugovor raskine.¹⁷ Ugovor je raskinut u trenutku kad je dužnik saznao ili u trenutku u kojem se smatra da je dužnik morao saznati za raskid ugovora.¹⁸

3.2.1. Zakonski razlozi za jednostrani raskid ugovora

Prestanak ugovora mogu prouzročiti različiti uzroci koji dovode do raskida ugovora, a odnose se na neispunjenje, zakašnjenje, nemogućnost ispunjenja ili nastup okolnosti koje bitno otežavaju ispunjenje.¹⁹

Raskid ugovora zbog neispunjenja se u dvostranoobveznim ugovorima odnosi na pravo druge strane da zahtijeva ispunjenje obveze ili raskid ugovora jednostranom izjavom ukoliko suprotna strana ne ispuni svoju obvezu.²⁰

Na pitanje može li se zbog neispunjenja raskinuti ugovor ako je nastupila zastara zahtjeva za ispunjenjem, izjasnila se sudska praksa²¹: „Kad vjerovnik ne može zahtijevati ispunjenje ugovora po isteku zastarnog roka, ne može zahtijevati niti raskid ugovora zbog neispunjenja.”²²

3.2.1.1. Neispunjenje ugovorne obveze

¹⁶ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str. 219.

¹⁷ Eraković, A., *op. cit.* u bilj. 6, str. 115.

¹⁸ Slakoper, Z., *Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja*, Pravo i porezi, br. 4/2004., str. 29.

¹⁹ Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *op. cit.* u bilj. 8, str. 133.

²⁰ Odredba čl. 360. ZOO-a

²¹ Eraković, A., *op. cit.* u bilj. 6, str. 111.

²² Odluka Vrhovnog suda RH, Rev-2729/92 od 5. svibnja 1993.

Najčešći slučaj raskida u praksi svakako je neispunjenje ugovorne obveze o dospijeću. Pritom je za raskid ugovora od velike važnosti je li rok za ispunjenje obveze iz ugovora bitan sastojak ugovora ili ne. Pravila o posljedicama neispunjenja ugovorne obveze važe u slučaju kad su ugovorne strane predvidjele da će se ugovor smatrati raskinutim ako ne bude ispunjen u određenom roku, tako i onda kad je ispunjenje ugovora u određenom roku bitan sastojak ugovora po naravi posla. Iz toga proizlazi da je rok ispunjenja bitan sastojak ugovora onda kad to proizlazi iz prirode posla i kad su suugovaratelji predvidjeli raskid kao posljedicu neispunjenja u ugovorenom roku. Postoji mnogo načina na koje suugovaratelji mogu očitovati svoju suglasnu nakanu da ugovor bude raskinut u slučaju neispunjenja u ugovorenom roku. Jedan od načina je fiksni rok koji se odnosi na to da bi rok isporuke predmetne robe iznosio npr. 15 dana po otvaranju kredita ili bi se u protivnom ugovor smatrao raskinutim.²³

Kad ispunjenje obveze u određenom roku nije bitan sastojak ugovora, dužnik zadržava pravo da i nakon isteka roka ispuni svoju obvezu, a vjerovnik da zahtijeva njezino ispunjenje.²⁴ Ali ako vjerovnik želi raskinuti ugovor, mora ostaviti dužniku primjeren naknadni rok za ispunjenje. Trajanje primjerenog roka faktično je pitanje i ovisi o konkretnim okolnostima, pri čemu može biti dulje ili kraće. Međutim, ako iz dužnikova ponašanja proizlazi da on neće ispuniti svoju obvezu ni u ostavljenom naknadnom roku, vjerovnik može raskinuti ugovor i bez ostavljanja tog roka.²⁵

Od raskida ugovora zbog stvarnog neispunjenja, treba razlikovati raskid zbog predmnjevanog neispunjenja koji se zbiva i prije dospijeca dužnikove obveze. Kada je prije roka za ispunjenje obveze očito da jedna strana neće ispuniti svoju obvezu iz ugovora, druga strana može raskinuti ugovor i zahtijevati naknadu štete.²⁶

3.2.1.2. Nemogućnost ispunjenja

Kod raskida ugovora zbog nemogućnosti ispunjenja se izlažu pravila o učincima objektivne nemogućnosti ispunjenja jedne strane na obvezu druge strane u dvostranoobveznom ugovoru. Ta pravila postoje zbog međuzavisnosti obveza dviju strana u tom smislu što su one međusobno uvjetovane i čvrsto povezane. Ovisi o tome je li nemogućnost potpuna ili djelomična i o tome

²³ Odluka PŽ-1557/95 od 13. veljače 1996.

²⁴ Odredba čl. 362. ZOO-a

²⁵ Odredba čl. 363. ZOO-a

²⁶ Odredba čl. 364. ZOO-a

je li za nemogućnost odgovara ugovorna strana ili ne.²⁷ Kad je ispunjenje obveze jedne strane u dvostranoobveznim odnosima postalo nemoguće zbog izvanrednih vanjskih događaja nastalih nakon sklapanja ugovora, a prije dospelosti obveze, koji se u vrijeme sklapanja ugovora nisu mogli predvidjeti, niti ih je ugovorna strana mogla izbjeći, gasi se i obveza druge strane, a ako je ova nešto ispunila od svoje obveze, može zahtijevati o vraćanju stečenog.²⁸ Uslijed toga, dakle, prestao je i sam ugovorni odnos.

Kad je ispunjenje obveze jedne strane u dvostranoobveznom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njezina obveza se gasi, ali ona zadržava svoju tražbinu prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od vlastite obveze.²⁹

Nemogućnost ispunjenja može biti prolazna ili trajna. Primjerice, postojanje roka kao bitnog sastojka ugovora načelno bi trebao dovesti do posljedica trajne nemogućnosti ispunjenja, makar ona bila samo prolazna. S druge strane, privremena nemogućnost neispunjenja koja bi trajala kraće od primjerenog naknadnog roka za ispunjenje, ne bi trebala izazvati posljedice trajne nemogućnosti ispunjenja.

Ispunjenje obveze može postati nemoguće zbog razloga za koje odgovara dužnik te obveze, za koje ne odgovara ni jedna ni druga ugovorna strana, te za koje odgovara suugovaratelj dužnika. Ako bi za nastanak nemogućnosti ispunjenja odgovarao samo dužnik, njegova obveza ne bi prestala jer ona prestaje samo u slučaju nastanka nemogućnosti ispunjenja za koju on ne odgovara.³⁰

Nemogućnost ispunjenja može biti djelomična ili potpuna. Posljedice potpune nemogućnosti ispunjenja opisuju okolnosti u kojima nijedna ugovorna strana ne odgovara za nemogućnost neispunjenja. Učinci nemogućnosti neispunjenja prve strane na obvezu druge nastupit će onda kad je nemogućnost ispunjenja prve strane nastala zbog događaja koji je izvanredan, vanjski, nepredvidiv i neizbježan, te kada ga je nemoguće spriječiti i kad je nastao nakon sklapanja ugovora, a prije dospelosti obveze. Ni jedna ni druga strana ne odgovaraju za nemogućnost ispunjenja nastalu zbog više sile.³¹ Djelomična nemogućnost neispunjenja podrazumijeva da je ispunjenje obveze prve strane djelomice ostalo moguće, a kad je to slučaj obveza druge strane

²⁷ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str. 167.

²⁸ Odredba čl. 373. ZOO-a

²⁹ Odredba čl. 374. ZOO-a

³⁰ Odredba čl. 208. ZOO-a

³¹ Vedriš, M., Klarić, P., *op. cit.* u bilj. 11, str. 564.

se neće ugasiti i neće prestati ugovorni odnos, nego će ugovor ostati na snazi. No, kako će druga strana moći primiti samo djelomično ispunjenje, za tu stranu nastaje pravo zahtijevati razmjerno smanjenje svoje obveze. Ipak, ako je dio obveze za ukupan ugovorni odnos toliko važan da djelomično ispunjenje više ne odgovara cilju koje je sklapanje ugovora imalo za drugu stranu, ona može raskinuti ugovor jednostranim očitovanjem volje. Raskid može biti raskinut riječima, ali i znacima i konkludentnim radnjama.

Kad ispunjenje prve strane postane nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, obveza prve strane se gasi, ali obveza druge strane postoji i dalje, a prva strana zadržava svoju tražbinu prema drugoj strani. Opravdanost toga što druga strana neće dobiti ispunjenje iako ostaje dužna ispuniti svoju obvezu proizlazi iz okolnosti što je druga strana ugovorna za nemogućnost prve strane.³² Time prva strana može steći neopravdanu korist. Kako bi se izbjeglo neopravdano stjecanje koristi te strane, njezina tražbina prema drugoj strani se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od vlastite obveze. Korist od oslobođenja od vlastite obveze može se sastojati u izostanu različitih troškova koje bi izazvalo njegovo ispunjenje, kao što su troškovi prijevoza, bankovnih provizija i sl.

Da bi došlo do raskida ugovora zbog nemogućnosti neispunjenja moraju su ispuniti sljedeće stavke:

1. Ispunjenje je postalo nemoguće zbog izvanrednih vanjskih događaja
2. Događaji su nastupili nakon sklapanja ugovora, a prije dospijeća obveze
3. Ugovorna strana nije mogla spriječiti, izbjeći ili otkloniti događaje³³

Nemogućnost ispunjenja obveze mora nastati nakon zaključenja ugovora jer ako je postojala u trenutku zaključenja ugovora, to sam ugovor čini ništetnim s obzirom na to da činidba mora biti određena. Međutim, nemogućnost ispunjenja može biti objektivna (propast stvari prije dospijeća) i subjektivna (teška bolest jedne strane).³⁴

Dakle, cjelokupni ugovorni odnos prestaje automatski samo kad ispunjenje obveze postane nemoguće u cijelosti, i to zbog razloga zbog kojih ne odgovara niti jedna ugovorna strana. U svim ostalim slučajevima obveznopravni odnos se modificira ovisno o tome tko je odgovoran za nemogućnost ispunjenja ugovora.³⁵

³² Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str.168.

³³ Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *op. cit.* u bilj. 8, str. 135.

³⁴ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str.216.

³⁵ Pavlović, M., *op. cit.* u bilj. 13, str.13

Dosadašnje izlaganje o nemogućnosti ispunjenja odnosi se na individualne stvari. Kad su predmet obveze generičke stvari situacija nije ista, jer u slučaju propasti svih tih stvari, one postoje, makar kod nekoga trećeg. Propast svih takvih stvari kod dužnika ne dovodi do prestanka obveze, nego ona postoji i dalje, jer ih dužnik može pribaviti od trećeg.³⁶ Dužnikova obveza prestaje kada propadnu sve te stvari koje se nalaze kod dužnika.³⁷ U potonjem slučaju dužnikova obveza je prestala, a ako je dužnik prema nemogućnosti ispunjenja stekao neko pravo, to pravo mora ustupiti vjerovniku.³⁸

Nemogućnost ispunjenja može biti faktična nemogućnost uzrokovana višom silom (npr. predmet prodaje prije predaje izgori od posljedica udara groma) ili pravna nemogućnost (npr. donošenje propisa kojim se predmet prodaje stavlja izvan prometa).³⁹

3.2.1.3. Dužničko zakašnjenje

Sekundarni ili nenamjeravani učinci su oni za čiji nastanak je osim nastanka ugovora nužno postojanje još neke dodatne okolnosti koja nije redovita i očekivana. Nastanak više učinaka izazivaju dužnikovo zakašnjenje i neispunjenje i vjerovnikovo zakašnjenje.⁴⁰ Dužnik dolazi u zakašnjenje kad ne ispunji obvezu u roku određenom za ispunjenje. Načelo stranačke autonomije podrazumijeva da je dužnik u prvom redu dužan ispuniti obvezu u roku koji je određen ugovorom iz kojeg proizlazi njegova obveza. Općenito pod zakašnjenjem u obveznom pravu razumijevamo svako zakašnjenje ili otezanje dužnika u ispunjenju dospjele obveze, kao i odbijanje vjerovnika primiti ispunjenje uredno ponuđene činidbe od strane dužnika. Po svojoj pravnoj prirodi, zakašnjenje i dužnika i vjerovnika je povreda postojećeg obveznog odnosa. Zakonodavac zakašnjenje uređuje u sklopu materije o prestanku obveza, povezujući ih s odredbama o ispunjenju koje čini najčešći i najvažniji način prestanka obveza. Zakašnjenje je zapravo nepravodobno ispunjenje, pa je u tom kontekstu smješteno zajedno s ispunjenjem, iako je zakonodavac bio svjestan da zakašnjenje nije neki od načina prestanka obveza.

Dužnik pada u zakašnjenje kad svoju obvezu pravodobno ne ispunji, niti ponudi njezino ispunjenje. Ispuni li se obveza makar i s nedostacima nije nastupilo zakašnjenje. Ako je obveza ispunjena djelomično, zakašnjenje dužnika nastupa samo za dospjeli neispunjeni dio obveze.

³⁶ Odredba čl. 209., st. 1. ZOO-a

³⁷ Odredba čl. 209., st. 2. ZOO-a

³⁸ Odredba čl. 210 ZOO-A

³⁹ Vedriš, M., Klarić, P., *op. cit.* u bilj. 11, str.476

⁴⁰ Slakoper, Z., Kačer, H., Lutzenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str. 149

Za primjenu instituta zakašnjenja i odgovarajućih pravnih posljedica, mora postojati mogućnost naknadnog ispunjenja obveze. Postane li ispunjenje objektivno nemoguće ne može ni dužnik pasti u zakašnjenje, jer je njegova obveza ugašena zbog nemogućnosti ispunjenja. Trenutak padanja dužnika u zakašnjenje ovisi o tome je li rok ispunjenja određen ili nije. Kada je rok ispunjenja određen, dužnik dolazi u zakašnjenje ne ispuni li obvezu u roku.⁴¹ ZOO je kao i većina pravnih sustava prihvatio načelo da sam rok dospelosti opominje dužnika, te nije stoga nužna nikakva radnja vjerovnika da nastupi zakašnjenje. Dužnik dolazi u zakašnjenje ako obvezu ne ispuni u određenom roku.⁴² Rok ispunjenja obveze može biti propisan ili ugovoren. Ako vjerovnik i dužnik ugovore da će dužnik platiti dug na dan dospijeca mjenice na naplatu smatra se da je ugovoren dan dospijeca duga za plaćanje na dan dospijeca mjenice, pa dužnik nije pao u zakašnjenje ako je mjenicu otkupio na dan njezina dospijeca. Ugovorne strane smiju ugovoriti da se novčana obveza iz dužničko-vjerovničkog odnosa, čije je plaćanje osigurano mjenicom, ispuni nakon dospijeca mjenice. Vjerovnik ima pravo zahtijevati zatezne kamate ako dužnik u roku ne ispuni obvezu utvrđenu sudskom nagodbom.

Kada rok ispunjenja nije određen, tada dužnik pada u zakašnjenje tek kada ga vjerovnik napomene na ispunjenje obveze. Dužnik je na postavljeni zahtjev za ispunjenje obvezan u razumnom roku ispuniti obvezu, a tek po isteku tog roka pada u zakašnjenje. Opomena može biti formalna i neformalna (telefonski pozivi), te se može učiniti i izvansudski i preko suda. Dužničko zakašnjenje neće nastupiti ni kad se radi o fiksnom roku, jer u tom slučaju neispunjenjem se ugovor raskida po samom zakonu.⁴³ Ako vjerovnik i dužnik ne ugovore rok dospijeca novčane tražbine za naplatu pa vjerovnik u računu naznači da fakturirani iznos dospijeva na naplatu u roku 30 dana, dan dospijeca jest 30-i dan. Smatra se da rok teče 30 dana od dostave računa dužniku pa dužnik pada u zakašnjenje ako plati 31-i dan od dostave računa i vjerovnik od tog dana ima pravo na zatezne kamate.⁴⁴

Padom dužnika u zakašnjenje u pravilu automatski ne prestaje ni njegovo pravo da ispuni obvezu, ni pravo vjerovnika da zahtijeva ispunjenje, nego dužnik ima pravo na naknadni primjereni rok za ispunjenje. Dužnikovo pravo na naknadni primjereni rok za ispunjenje znači da i nakon dužnikova pada u zakašnjenje postoje ugovorna prava i obveze. Ta prava prestaju

⁴¹ Odredba čl. 183, st. 1. ZOO-a

⁴² Odredba čl. 324, st. 1. ZOO-a

⁴³ Odredba čl. 361, st. 1. ZOO-a

⁴⁴ Odredba čl. 183, st. 2. ZOO-a

postojati tek kada je ugovor raskinut, jer se njegovim raskidom strane oslobađaju svojih obveza, a to podrazumijeva da prestaje i pravo druge strane da zahtijeva ispunjenje.

Moguće posljedice dužnikovog zakašnjenja su: raskid ugovora, odgovornost za štetu, pravo zadržanja, pravo pobijanja dužnikove pravne radnje, prava na zateznu kamatu te posebna prava u nekim posebnim slučajevima.⁴⁵ Za nastanak ovih posljedica dužnikovog zakašnjenja, osim odgovornosti za štetu, nije potrebna odgovornost dužnika za zakašnjenje, nego je dovoljno samo zakašnjenje.

3.2.1.4. Vjerovničko zakašnjenje

Svaki vjerovnik pada u zakašnjenje ako bez osnovanog razloga odbije primiti ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spriječi.⁴⁶ Također vjerovnik dolazi u zakašnjenje i kad je spreman primiti ispunjenje dužnikove istodobne obveze, ali ne nudi ispunjenje svoje dospjele obveze. Ako vjerovnik svojim ponašanjem spriječi dužnika u ispunjenju obveze, tada pada u zakašnjenje. Dužnik najčešće ne može ispuniti svoju obvezu bez suradnje vjerovnika, pa u trenutku dospelosti vjerovnik mora biti na nju spreman. Vjerovnik dolazi u zakašnjenje ako je spreman primiti ispunjenje dužnikove istodobne obveze, ali ne nudeći ispunjenje svoje dospjele obveze, zbog čega dužnik neće ispuniti svoju obvezu. Kupac npr. nije dužan primiti predmet kupoprodaje ako prodavatelj nije spreman primiti isplatu cijene, nije li što drugo ugovoreno. Vjerovnik ima mogućnost izbjeći padanje u zakašnjenje ako dokaže da u vrijeme određeno za ispunjenje dužnik nije mogao ispuniti svoju obvezu.

Posljedice odnosno učinci zakašnjenja vjerovnika su: ako druga ugovorna strana u trenutku vjerovnikova zakašnjenja nije bila u dužničkom zakašnjenju, ona neće ni pasti u dužničko zakašnjenje, a ako je druga ugovorna strana u trenutku vjerovnikova zakašnjenja bila u dužničkom zakašnjenju, njeno dužničko zakašnjenje prestaje.⁴⁷ Vjerovnikovim zakašnjenjem nije prestala primarna dužnikova obveza, nego on i dalje ostaje dužan ispuniti tu obvezu, i u tu svrhu čuvati stvar ili je položiti kod suda odnosno prodati. Ako unatoč dužnikovom poštenom čuvanju stvari ona propadne ili bude oštećena zbog događaja koji ima obilježja više sile ili slučaja, dužnik neće odgovarati vjerovniku, nego će vjerovnik sam snositi posljedice propasti ili oštećenja. Vjerovnik ima obvezu da drugoj strani naknadi troškove čuvanja stvari.

⁴⁵ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str. 150.

⁴⁶ Odredba čl. 184. ZOO-a

Kad vjerovnik padne u zakašnjenje dužnik može prepustiti da sve posljedice zakašnjenja snosi vjerovnik sve dok njegovo zakašnjenje traje , a sam predmet obveze čuvati za vjerovnikov trošak i rizik. Naime, dužnik može i svoju obvezu ispuniti polaganjem i prodajom dugovane stvari preko suda.

Kada je vjerovnik u zakašnjenju ili nije poznat, odnosno kada je vjerovnik poslovno nesposoban, a nema zakonskog zastupnika, dužnik se može osloboditi obveze tako da za vjerovnika položi dugovanu stvar kod stvarno nadležnog suda prema mjestu ispunjenja, odnosno kod druge ovlaštene osobe.⁴⁸ O takvom polaganju dugovane stvari dužnik je dužan obavijestiti vjerovnika.⁴⁹ Dugovana stvar se polaže kod stvarno nadležnog suda ili kod zakonom ovlaštene osobe u mjestu ispunjenja, osim ako razlozi ekonomičnosti zahtijevaju da se polaganje obavi u mjestu gdje se nalazi. Zakonom ovlaštena osoba mora primiti stvar u polog, a dužnik je dužan dati naknadu vjerovniku.⁵⁰ Dužnik može iznimno dugovanu stvar položiti kod suda ispunje li se dužnikova obveza neke tjelesne pokretne stvari, a ne u činjenju, propuštanju ili trpljenju i da je dugovana stvar pogodna za polaganje na sud ili kod za to ovlaštene osobe.

Ako stvar nije pogodna za čuvanje u sudskom pologu, sud će na zahtjev dužnika odrediti osobu kojoj će se predati stvar da je čuva na račun vjerovnika. U slučaju obveze iz trgovačkog ugovora, predaja takve stvari javnom skladištu na čuvanje za račun vjerovnika ima učinak polaganja kod suda.⁵¹ O predaji na čuvanje dužnik je dužan obavijestiti vjerovnika. Polaganjem dugovane stvari, dužnik se oslobađa obveze te prestaje njegovo zakašnjenje ako je bio u zakašnjenju. Troškove pravovaljanog i neopozvanog polaganja snosi vjerovnik ako prelaze troškove ispunjenja što ih je dužan snositi dužnik.⁵²

Ako stvar nije prikladna za čuvanje ili ako su preveliki troškovi za čuvanje ili održavanje, tada ju dužnik može prodati na javnoj prodaji u mjestu određenom za ispunjenje, a postignuti iznos nakon odbitka troškova prodaje, položiti kod suda ili za to zakonom ovlaštene osobe. U svakom slučaju dužnik je dužan obavijestiti vjerovnika o namjeravanoj prodaji kad god je to moguće, a nakon prodaje ga je dužan obavijestiti o postignutoj cijeni i njezinu polaganju kod suda.⁵³

⁴⁸ Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *op. cit.* u bilj. 8, str. 132.

⁴⁹ Odredba čl. 186. ZOO-a

⁵⁰ Odredba čl. 187. ZOO-a

⁵¹ Odredba čl. 188. ZOO-a

⁵² Odredba čl. 191. ZOO-a

⁵³ Odredba čl. 192. ZOO-a

3.2.2. Ugovorni razlozi za jednostrani raskid ugovora

Pravo jedne ugovorne strane da raskine jednostrano raskine ugovor temelji se na načelu slobode stranaka i stranačke autonomije da uređuju ugovorne odnose na način kako one to žele, sve dok to uređenje nije protivno Ustavu, prisilnim propisima i moralu društva.

Na taj način su ugovorne strane slobodne samim ugovorom predvidjeti razloge raskida ugovora, pretpostavke koje se moraju ispuniti prije raskida ugovora, trenutak kada se ugovor smatra raskinutim pa i pravne posljedice raskida ugovora.

Kao primjer navodimo ugovore o kreditu koji su se zaključivali otprilike do 2000. godine, zbog neplaćanja dviju uzastopnih rata dovelo je do raskida ugovora. Tada je sud zauzeo stajalište da se ugovor smatra raskinutim u trenutku kada su se ispunile te ugovorne pretpostavke bez obzira je li vjerovnik obavijestio dužnika o raskidu ugovora ili ne.

Postoji i druga pozitivnija strana kada se nakon 2000. godine mijenja poslovna praksa banaka po kojoj neplaćanje dviju uzastopnih rata ne dovodi do automatskog raskida ugovora, nego se daje pravo vjerovniku da jednostrano raskine ugovor.

Međutim, pravo je ugovornih stranaka da predvide da li imaju obje strane pravo odustati od ugovora ako drugoj strani plate odustatninu (određenu svotu novaca). Strana koja je ovlaštena da odustane dužna je dati odustatninu istodobno s izjavom o odustajanju.⁵⁴

Odustatnina je svota novca ili količina drugih imovinskih vrijednosti koje se pri sklapanju obveznog ugovora utanačaju kao uzgredni sastojak, a na temelju kojeg jedna ili svaka strana obećava isplatiti ili dati drugoj za slučaj odustanka od ugovora.⁵⁵ Stranka koja odustane od ugovora ne mora se opravdavati, a druga strana to mora primiti bez prigovora.

3.4. Raskid ugovora prema samom zakonu (ex lege)

⁵⁴ Gorenc, V., Ćesić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 130.

⁵⁵ Odredba čl. 306, ZOO-a

Zakon o obveznim odnosima propisuje situaciju u kojoj uopće nije potrebna izjava o volji za raskid nego do raskida dolazi silom zakona.⁵⁶ Ako se zakonom ispune određene pretpostavke za raskid ugovora, ugovor se raskida prema samom zakonu (*ex lege*), što znači da nije obavezno slati izjavu o raskidu. Po samom zakonu ugovor se raskida u slučaju naknadne potpune nemogućnosti ispunjenja. Nakon dužnikova pada u zakašnjenje po samom zakonu ugovor se raskida u trenutku isteka roka za ispunjenje ili u trenutku isteka naknadnog primjerenog roka.⁵⁷

Nije čest slučaj da zakon sam predviđa kako se ispunjenjem određenih pretpostavki ima smatrati da je ugovor između ugovornih stranaka raskinut. Ipak je ugovorni odnos izraz autonomne i slobodne volje ugovornih stranaka pa bi bilo neprihvatljivo da zakonodavac svojom regulativom uređuje te odnose u pogledu njihova raskida. Dakle, zakonodavac rijetko svojom regulativom ulazi u ugovorne odnose između stranaka, u načelu onda kada je jedna stranka po prirodi stvari u slabijem položaju u pogledu mogućnosti pregovora oko ugovornih uvjeta ili onda kada se ispune određene pretpostavke zbog kojih opstanak ugovora nema više pravnog smisla za stranke ugovora. Primjerice, kod pravnih nedostataka na stvari, ako je riječ o takvom nedostatku koji stjecatelju u cijelosti oduzima prava na predmetu činiidbe, ugovor se raskida prema samom zakonu jer je očito da se ugovor neće ispuniti na ugovoreni način.⁵⁸

Naime, ako su ugovorne strane prije sklapanja ugovora dogovorile rok koji je bitan sastojak ugovora, istekom tog roka smatra se da je ugovor raskinut prema samom zakonu. Ovdje je pak riječ o tome da su ugovorne strane samo definirale bitan sastojak ugovora bez kojeg ugovor za njih nema smisla, tj. neispunjenjem tog sastojka ugovor se automatski raskida prema samom zakonu. Ali vjerovnik može održati ugovor na snazi ako nakon isteka roka, bez odgađanja obavijesti dužnika da zahtijeva ispunjenje ugovora.⁵⁹ Rok je bitan sastojak ugovora samo ako je raskid predviđen kao posljedica neispunjenja u predviđenom roku, dok se u protivnom smatra važnim sastojkom ugovora.⁶⁰ Kao primjer navodimo situaciju fiksnih ugovora u kojima je rok bitan sastojak ugovora i izjava o raskidu nije potrebna. Međutim, ako onaj koji nije prekršio svoju obvezu to želi, može svojom voljom održati ugovor na snazi.

⁵⁶ Odredba čl. 361. ZOO-a

⁵⁷ Slakoper, Z., Kačer, H., Luttenberger, A., *op. cit.* u bilj. 2, str. 220.

⁵⁸ Odredba čl. 432. ZOO-a

⁵⁹ Odredba čl. 361. ZOO-a

⁶⁰ Gorenc, V., Česić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 543

Pravilo raskida ugovora po samom zakonu u trenutku isteka roka za ispunjenje primijenit će se ako je ta strana bila dužna prva ispuniti svoju obvezu. Također će se primijeniti i ako je druga strana bila dužna prva ispuniti svoju obvezu te ju je ispunila o dospijeću, a ako nije – nego je pala u zakašnjenje, onda bi i fiksni rok za ispunjenje za ispunjenje prve strane trebalo razmjerno produljiti. Raskid ugovora po samom zakonu u ovim slučajevima znači da u spomenutim okolnostima vjerovnik ne treba poduzeti nikakvu radnju kako bi ugovor bio raskinut, nego da sam bezuspješni istek roka kao bitnog sastojka ugovora djeluje tako da je ugovor raskinut, odnosno da taj istek ima konstitutivni učinak.⁶¹

Ugovor se po samom zakonu raskida kada rok nije bitan sastojak ugovora, ali tada dužnik zadržava pravo da i nakon isteka roka ispunji svoju obvezu, a vjerovnik da zahtijeva njezino ispunjenje. Ako vjerovnik želi raskinuti ugovor, mora ostaviti dužniku primjereni rok za ispunjenje, a ako ni tada dužnik ne ispunji svoju obvezu, nastupaju iste posljedice kao i kad je rok bitan sastojak ugovora.⁶² To znači da je na temelju samog zakona nastalo novo pravno stanje. U slučaju spora bilo bi pogrešno isticanje konstitutivnog zahtjeva i donošenje konstitutivne presude, jer novo pravno stanje nastalo je na temelju samog zakona što isključuje mogućnost da ono nastane na temelju presude. Eventualni tužbeni zahtjev trebao bi biti deklaratoran.

3.5. Sudski raskid ugovora

Pravo na sudski raskid ugovora ima ona ugovorna strana koja nije ispunila svoju obvezu niti je spremna ispuniti ju, ali pod određenim pretpostavkama ima pravo zahtijevati od suda da ugovorena prava i obveze izmijeni ili da raskine ugovor. Odnosi se na ugovornu stranu kojoj je ispunjenje obveze postalo otežano ili joj predstavlja veliki gubitak.

Pri odlučivanju o raskidu ugovora, sud će se rukovoditi načelom savjesnosti i poštenja, vodeći računa osobito o svrsi ugovora, o podjeli rizika koja proizlazi iz ugovora ili zakona, o trajanju i gledanju izvanrednih okolnosti te o interesima obiju strana. Sudski raskid ugovora odstupa ne samo od načela pacta sunt servanda nego i od načela da pravo

⁶¹ *Ibid.*, str. 169.

⁶² Odredba čl. 362. ZOO-a

na raskid ugovora ima poštena strana.⁶³ Odlukom suda može biti raskinut naplatni (potpuni dvostranoobvezni) ugovor u slučaju promijenjenih okolnosti.⁶⁴

U slučaju promjene okolnosti suugovaratelj pogođene strane može se suglasiti s njezinim traženjem raskida odnosno izmjene, pa će tada sporazumni ugovor biti promijenjen ili raskinut. Sadržajna razlika sastojala bi se u tome što ono čime se sud rukovodi ima prednost odnosno predstavlja temeljni kriterij kroz koji se promatra sve ono što se treba uzeti u obzir. A ono što se uzima u obzir, treba biti sukladno onome čime se sud mora rukovoditi. Sud je dužan voditi računa o interesima obje strane.

Postoje i uvjeti koji se moraju ispuniti kako bi dužnik ostvario pravo na izmjenu ili raskid ugovora, a koje ćemo nadalje navesti.

Prvi uvjet je okolnost zbog kojih se može tražiti izmjena ili raskid. Promjena okolnosti označava promjenu činjeničnog stanja zbog nastanka novih činjenica, ili prestanka postojanja onih koje su postojale u trenutku sklapanje ugovora.⁶⁵

Okolnosti se moraju odnositi na izvanredne, a riječ je o prirodnim (poplava, potresi, suša), ekonomskim (pad i rast cijena) te o upravnim (zabrana ili ograničenje proizvodnje). Sudska praksa smatra da izvanredne okolnosti nisu povećanje konkurencije na tržištu te nedostatak novčanih sredstava.

Kada se dogode različite promjene okolnosti od kojih svaka prouzroči posljedice koje pogođenoj strani daju pravo zahtijevati raskid ili izmjene, strana to može zahtijevati i više puta jer prema stajalištu sudske prakse - “pravomoćno odbijanje tužbenog zahtjeva da se zbog promijenjenih okolnosti raskine ugovor nije zapreka da se s istim zahtjevom pokrene nova parnica zbog naknadno promijenjenih okolnosti”.⁶⁶

Također promjena pravnog stajališta sudske prakse nije promijenjena okolnost zbog koje bi se mogao tražiti raskid ugovora⁶⁷, a u inflacijskim uvjetima pad vrijednosti novca nije činjenica zbog koje se može tražiti raskid ugovora.⁶⁸

Drugi uvjet je vrijeme nastanka izvanrednih okolnosti. Svakako je bitno vrijeme nastanka izvanrednih okolnosti koje moraju nastati između zaključenja ugovora i dospijeca obveze

⁶³ Sudski raskid ugovora prema članku 369.-372. ZOO-a

⁶⁴ Slakoper, Z.,Kačer, H.,Luttenberger, A., *loc. cit.* u bilj. 60.

⁶⁵ Slakoper, Z.,Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 10, str. 413.

⁶⁶ Odluka VSRH Rev 1281/85 od 23.listopada 1985.god.

⁶⁷ Odluka VSRH Rev 2899/91 od 18. ožujka 1992.god.

⁶⁸ Odluka VSRH Rev 1231/92 od 2. rujna 1992.god.

dužnika. Međutim, ako su okolnosti nastale prije zaključenja ugovora ili u trenutku samog zaključenja ugovora, dužnik je obavezan uzeti u obzir te okolnosti prije zaključenja ugovora.⁶⁹ A ako su okolnosti nastale nakon dospijeca ugovora, tj. nakon što je dužnik pao u zakašnjenje, bilo bi neopravdano da ga zakonodavac štiti.

Treći uvjet se odnosi na nepredvidivost, neizbježnost i nesavladivost okolnosti. Okolnost mora biti nepredvidiva u vrijeme sklapanja ugovora, i to za pogođenu stranu koja je postupala s dužnom pozornošću što znači da je promjena okolnosti nepredvidljiva kad je ne bi predviđela druga osoba istih svojstava koja je postupala s pozornošću koju je dužna primjenjivati.⁷⁰

Navodi se nepredvidivost nastanka izvanrednih okolnosti, kao uvjeta nastanka pogođene strane kojeg dosad nije bilo.⁷¹ Okolnosti zbog kojih dužnik može zahtijevati raskid ugovora moraju biti u trenutku sklapanja ugovora nepredvidive, a kada nastanu te okolnosti trebaju biti neizbježne i nesavladive. Nove okolnosti moraju biti izvanredne, a ne nastati tijekom stvari koji je redovit i predvidiv uz primjenu pozornosti na koju je strana obvezana.⁷²

Da bi promjena bila neizbježna mora postojati nemogućnost utjecaja pogođene strane na promjenu u tom smislu da tu promjenu ukloni i uspostavi okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora

Četvrti uvjet je pretjerano otežano ispunjenje ili ispunjenje uz pretjerano veliki gubitak. Zahtjev za pretjeranom otežanošću ispunjenja treba shvatiti tako da se raskid ugovora dopusti samo kad postoji bitan i težak gubitak, a nikako manji opseg otežanosti ispunjenja.⁷³

U ovom uvjetu je naglašeno kako nije dovoljno da ispunjenje obveze bude samo otežano ili da gubitak bude velik. Naglasak je na riječ “pretjerano”, radi čega će sud morati utvrditi je li otežano ispunjenje ili veliki gubitak u očekivanim razmjerima. Ako okolnosti pogađaju obje strane, onda ni za jednu stranu ne postoji to pravo, a to je neprihvatljivo.

Peti uvjet je način ostvarivanja prava na izmjenu ili raskid ugovora. Ugovorna strana koja želi da raskine ili izmjeni ugovor, mora pred nadležnim sudom priložiti tužbu da želi da se ugovor raskine ili izmjeni, odnosno može samo priložiti tužbeni zahtjev. Ako druga ugovorna strana ponudi da se ugovor izmjeni na pravedan način, ugovor se neće raskinuti. Naime, sud ne uvažava takvu vrstu ponude jer je ovlašten da odlučuje samo na

⁶⁹ Odredba čl.375. ZOO-a

⁷⁰ Slakoper, Z.,Gorenc, V., *loc. cit.* u bilj. 68.

⁷¹ Gorenc, V., Česić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 558.

⁷² Odredba čl. 1467. ZOO-a

⁷³ Slakoper, Z.,Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 10, str. 415.

temelju tužbenog ili protutužbenog zahtjeva.⁷⁴ To znači da je ugovorna strana primorana priložiti tužbeni zahtjev kako bi sud pravomoćno odlučio te se u trenutku donošenja te odluke ugovor smatra raskinutim.

Prilikom donošenja odluke, sud mora biti savjestan i pošten kako ne bi oštetio niti jednu stranu. Ako sud prihvati tužbeni zahtjev na raskid ugovora, sud će tužitelja na zahtjev drugo ugovorne strane obvezati na plaćanje štete koju druga strana trpi zbog raskida ugovora. Propisano je kako su ugovorne strane ovlaštene unaprijed odreći se od prava na pozivanje na *clausulu rebus sic stantibus*. Nije dopušteno isključivanja prava na pozivanje na tu klauzulu, nego se može isključiti samo zbog određenih, nepredvidivih okolnosti kao što su nagli porast ili pad cijena.⁷⁵ Strana koja je u roku za ispunjenje ugovora ispunila svoju ugovornu obvezu ne može zahtijevati raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti⁷⁶, odnosno zbog promjene okolnosti se ne može raskinuti izvansudska nagodba o dodjeli na trajno korištenje zamjenskog stana za eksproprirane nekretnine koja je u cijelosti realizirana.⁷⁷

Pri sklapanju ugovora i jedna i druga strana imaju u vidu različite okolnosti koje na različite načine i u različitoj mjeri utječu na odluku o sklapanju ugovora. Nakon sklapanja ugovora mogu nastupiti izvanredne okolnosti koje se nisu mogle predvidjeti niti otkloniti u vrijeme sklapanja ugovora. Te okolnosti mogu utjecati na težinu ispunjenja, kao i na opću ravnotežu između ugovornih strana. Svakako su strane dužne uzeti u obzir okolnosti već pri sklapanju ugovora, ali se također i te okolnosti mogu promijeniti nakon sklapanja ugovora, te zbog nastale promjene za jednu ugovornu stranu ispunjenje obveze može postati pretjerano otežano. Ako su ispunjene sve potrebne pretpostavke, tada pogođena strana može zahtijevati da se ugovor izmjeni ili čak raskine, a nema pravo sama ne ispuniti obvezu. Također je dužna obavijestiti drugu stranu da zahtijeva raskid odnosno izmjenu ugovora.⁷⁸

Naime, kako se ovdje radi o okolnostima na koje strane nisu mogle utjecati, posljedice treba ravnomjerno raspodijeliti. Stoga druga strana ima pravo da pristankom na izmjenu ugovora otkloni zahtjev pogođene strane za raskid ugovora. Prema tome, ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajući uvjeti ugovora pravično izmijene. U slučaju

⁷⁴ Odredba čl. 369. ZOO-a

⁷⁵ Odredba čl. 372. ZOO-a

⁷⁶ Odluka VSRH Rev 101/88 od 28. prosinca 1989. god.

⁷⁷ Odluka VSRH Rev 1331/00 od 17. listopada 2000. god.

⁷⁸ Odredba čl. 370. ZOO-a

raskida ugovora, druga strana ima pravo zahtijevati od pogođene strane naknadu pravičnog dijela štete koju trpi zbog raskida ugovora.

Kada postoje unaprijed navedene pretpostavke prava pogođene strane, sud je dužan ugovor raskinuti ili izmijeniti, ali je pri odluci dužan voditi računa o više okolnosti. Pri ovom odlučivanju sud je dužan rukovoditi se načelom savjesnosti i poštenja, te uzeti u obzir svrhu ugovora, podjelu rizika koja proizlazi iz ugovora, trajanje i djelovanje izvanrednih okolnosti i interese obje strane.⁷⁹ Suugovaratelji se unaprijed ugovorom mogu odreći pozivanja samo na određene promijenjene okolnosti, ali se ne mogu odreći pozivanja na sve promjene okolnosti koje uopće mogu nastati.

Institut koji omogućuje izmjenu ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti naziva se *clausula rebus sic stantibus*, a potječe iz vremena kada nije bio uređen propisima nego je posljedice promijenjenih okolnosti trebalo posebno ugovarati.⁸⁰ Osim toga, temelji se na pretpostavci da svaki ugovor sadrži klauzulu prema kojoj je ugovorna strana vezana sadržajem ugovora samo ako se okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora ne izmijene na taj način da bi inzistiranje na ispunjenju ugovorne obveze zahtijevalo pretjeranu žrtvu.

Da bi došlo do raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, moraju se ispuniti slijedeće pretpostavke: nakon sklapanja ugovora, a prije dospelosti obveze mora doći do promjene okolnosti, nove okolnosti moraju biti izvanredne, nepredvidive, neizbježive i nesavladive, zbog nastupa novih okolnosti ispunjenje mora biti pretjerano otežano za jednu stranu ili joj predstavlja pretjerano velik gubitak.

4.UČINCI RASKIDA UGOVORA

Učinci raskida ugovora se odnose na pravne posljedice svakog prestanka ugovora koji se može kvalificirati kao raskid ugovora, nastupaju uvijek kad se prestanak može realizirati kao raskid ugovora, nezavisno od drugih okolnosti kao što su pitanje načina na koji je raskinut (ex lege ili očitovanjem druge strane) ili pitanje postoji li odgovornost za raskid ugovora.

⁷⁹ Odredba čl. 371. ZOO-a

⁸⁰ Petrić, S., *Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, v. 28., br. 1., Rijeka, 1991., str. 1 – 48.

Raskid ugovora uvijek proizvodi samo jedan učinak, a to je oslobođenje ugovornih strana od obveza koje su imale na temelju ugovora koji je raskinut. Naime, raskid ugovora može imati za posljedicu obvezu jednostrane ili dvostrane restitucije, kao i obvezu plaćanja zateznih kamata.

Stranke ugovorom mogu predvidjeti drukčije pravne posljedice od onih koje propisuje ZOO. Naime, ako stranke ne predvide drukčije pravne posljedice raskida ugovora, primjenjuju se odredbe ZOO, i to neovisno zbog čega je ugovor raskinut i na koji način. Pravila o učincima raskida ne odnose se samo na slučajeve raskida ugovora zbog neispunjenja nego se primjenjuje na sve slučajeve prestanka ugovora koji se mogu kvalificirati kao raskid.

Pravne posljedice raskida ugovora prema ZOO-u su oslobođenje od obveze, obveza restitucije i obveza vraćanja koristi i plaćanja zateznih kamata.

4.1. Oslobođenje od obveze

Oslobođenje od obveze je temeljna, opća i neminovna posljedica raskida ugovora jer ugovor koji je raskinut više ne postoji i ne može stvarati prava, pa ni jedna strana više ne može zahtijevati ispunjenje obveza koje su proizlazile iz ugovora dok je postojao.⁸¹

Oslobođenje od ugovorom predviđenih primarnih obveza postoji uvijek kad je ugovor raskinut, bez obzira na to postoji li neodgovornost jedne strane za drugu. Bolje rečeno, to nikako ne isključuje nastanak sekundarnih obveza pod odgovarajućim pretpostavkama, tj. raskid nikako ne podrazumijeva oslobođenje od obveze na naknadu štete ili drugih obveza koje mogu nastati onda kad je jedna strana odgovorna za raskid.

Glavni učinak za raskid ugovora smatra se oslobođenje ugovornih strana, osim odgovornosti za štetu.⁸² Ako se poštena strana odluči za raskid ugovora, ona nema više pravo zahtijevati ispunjenje ugovora. Raskidom ugovora ugovorne strane se oslobađaju obveza, osim obveze one ugovorne strane koja je skrivila raskid ugovora da drugoj strani nadoknadi štetu. Odgovorna strana mora snositi odgovornost za štetu koju je pretrpila druga strana, i to prema pretpostavkama za ugovornu odgovornost za štetu.

⁸¹ Odredba čl. 368. st. 2. ZOO-a

⁸² Vedriš, M., Klarić, P., *op. cit.* u bilj. 11, str.484

Iznimka u ovom slučaju se odnosi na sudski raskid ugovora jer je do raskida ugovora došlo zbog izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a zbog kojih je dužniku ispunjenje postalo otežano. Ali i kod ovog načina raskida ugovora zakonodavac štiti vjerovnika tako da mu daje pravo na dosudu pravičnog dijela naknade štete.

4.2. Obveza restitucije

Raskid je način prestanka ugovora koji još nije ispunjen u cijelosti, a ugovor može biti raskinut nakon što je jedna strana u cijelosti ispunila svoju obvezu (npr. kupac je platio uslugu, a ugovor je nakon toga raskinut jer prodavatelj nije ispunio obvezu predaje stvari), pa i nakon što su obje strane samo djelomično ispunile svoje obveze (npr. kupac je platio dio usluge, a ugovor je poslije raskinut zato što je prodavatelj kupcu predao samo dio stroja koji je i platio).⁸³

U takvim okolnostima nastaje obveza restitucije, tj. vraćanja primljenog, jer je nestao pravni temelj ispunjenja. Ne postoji uvijek nego samo onda kad je jedan od suugovaratelja djelomično ispunio svoje obveze iz raskinutog ugovora. Obveza svake ugovorne strane je vratiti ono što je stekla na temelju raskinutog ugovora.⁸⁴ U slučaju obostrane restitucije, primjenjuju se pravila o istodobnom ispunjenju obveza iz dvostranoobveznih ugovora, a ako je riječ o obvezi samo jedne ugovorne strane, primijeniti će se opća pravila o ispunjenju obveza. Ta pravna posljedica se jednako primjenjuje na obje strane neovisno o tome tko je odgovoran za raskid ugovora. Jednostrana restitucija označava ispunjenje ugovornih obveza potpuno ili djelomično jedne strane, te pritom raskida ugovora stječe pravo zahtijevati da joj se vrati ono što je dala.

Ako je nemoguće ispuniti uslugu koja je bila razlog raskida ugovora, tada se obveza vraćanja usluge pretvara u obvezu vraćanja novčanog ekvivalenta usluge, ali ne u visini ugovorne cijene, nego prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke.

⁸³ Slakoper, Z., Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 10, str. 415.

⁸⁴ Odredba čl.1111. st. 3. ZOO-a

Raskid ugovora djeluje od trenutka sklapanja ugovora, jedino je iznimka kod ugovora s uzastopnim obvezama kod kojih ZOO ovlašćuje vjerovnika da sam odluči raskida li ugovor samo u u pogledu budućih obveza ili u pogledu ispunjenja obveza.⁸⁵

Prema sudskoj praksi pravo stranke da nakon raskida ugovora zahtjeva povrat onoga što je dala zastarijeva u zastarnom roku od pet godina, a zastara počinje teći prvog dana poslije dana raskida ugovora. Zastarni rok od pet godina primjenjuje se pod pretpostavkom da je do raskida ugovora došlo prije isteka zastarnog roka u kojem je vjerovnik imao pravo tražiti ispunjenje obveze. Nakon što je nastupila zastara za ispunjenje obveze, vjerovnik ne može zahtijevati da mu se vrati ono šta je na temelju raskinut ugovora dao.⁸⁶ Pravo stranke da nakon raskida zahtjeva vraćanje onog što je dala, zastarijeva u općem zastarnom roku, a zastara počinje teći prvog dana poslije dana kada je raskinut predmetni ugovor.⁸⁷

Ako jedna ugovorna strana raskine ugovor i u parnici zahtjeva povrat danog na temelju raskinutog ugovora, a druga bi strana svoj zahtjev trebala potraživati protutužbom. Kako bi se izbjegla nepravедnost da se jedna strana obogati, daje se prijedlog drugoj strani da izjavi materijalni pravni prigovor prijeboja. Dug se može prebiti i sa zastarjelom tražbinom ako su se pretpostavke prijeboja stekle u trenutku raskida ugovora, a u tom trenutku tražbina tuženika nije bila zastarjela.

Obavljeni građanski radovi nisu u mogućnosti vraćanja te je sud zauzeo stajalište da drugoj strani pripada pravo da traži umjesto vraćanja onog što je dao, naknadu za učinjenu činidbu.⁸⁸ Druga strana naknadu ne treba dati po ugovorenoj cijeni jer ugovor više ne postoji, nego prema trenutnoj vrijednosti tog dijela činidbe. Može dati naknadi prema cijenama u vrijeme presuđenja jer se u takvom slučaju radi o zahtjevu po osnovu stjecanja bez osnove.⁸⁹

Vraćanje primljene usluge ne može uvijek biti moguće, ali je moguće da ono što je bilo ispunjeno bude potrošeno. U takvom slučaju umjesto vraćanja primljene usluge ili stvari, ugovorna strana dužna je drugoj strani vratiti vrijednost primljenog u novcu, a prema odluci VSRH Rev 1467/96 od 6. Prosinca 2000. po cijeni primljenog u vrijeme vraćanja.

⁸⁵Odredba čl. 365. ZOO-a

⁸⁶ Eraković, A., *op. cit.* u bilj. 6, str. 141.

⁸⁷ Odluka VSRH Rev-1703/91 od 14. Studenoga 1991.

⁸⁸ Odluka VSRH Rev-1467/96 od 6. Prosinca 2000.

⁸⁹ Gorenc, V., Ćesić, Z., Kačer, H. i dr., *op. cit.* u bilj. 5. str. 552.

4.3. Obveza vraćanja koristi i plaćanja zateznih kamata

U vremenu od primanja ispunjenja do vraćanja primljenog, suugovaratelj koji je dobio djelomično ispunjenje mogao je od ispunjenja imati neke koristi, odnosno najbolji primjer koristi su kamate koje je povodom primitka plaćanja i držanja primljene svote na računu, stekao primatelj plaćanja⁹⁰. Osim dužnosti vraćanja primljenog, također svaka strana duguje drugoj naknadu za koristi koje je u međuvremenu imala od onoga što je dužna vratiti, a strana koja vraća novac dužna je platiti zatezne kamate od dana kada je isplati primila.⁹¹

Za vraćanje primljene usluge ili stvari nije potrebna odgovornost strane za raskid. Bez obzira tko snosi odgovornost za raskid ugovora, strana koja vraća novac dužna je platiti i zateznu kamatu od dana kada je isplatu primila, a to znači da pravo na vraćanje s koristima ima i strana odgovorna za raskid.⁹²

Stranka koja je stekla stvar ili uslugu dužna ju je vratiti zajedno s koristima koje je imala od te stvari ili usluge. Stjecatelj stvari je dužan vratiti ih i platiti zakonske zatezne kamate od podnošenja zahtjeva.

Propisano je i da je obveza strane koja vraća stvar i usluge plaćanje naknadu za koristi koje je imala od te stvari ili usluge, a strana koja je primila novac da plati kamate, i to sve od onog dana kada je primila isplatu, s tim da se odredbe primjenjuju neovisno o tome je li ugovorna strana skrivila raskid ili ne. Zaključujemo da je nepravedno prema poštenoj strani koja je bila spremna ispuniti svoju obvezu, dok se drugu stranu nagrađuje.

5. ZAKLJUČAK

Pravni institut raskida ugovora jedan je od načina prestanka ugovora propisanih Zakonom o obveznim odnosima koji je iznimno značajan dio ugovornog prava. Raskid ugovora označava način prestanka valjanih ugovora iz kojih obveze nisu ispunjene ili su djelomično ispunjene.

⁹⁰ Slakoper, Z., Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 10, str. 410.

⁹¹ Odredba čl. 368., st. 4. i 5. ZOO-a

⁹² Odluka PSH Pž 3328/88 od 29. kolovoza 1989.

Vrste raskida ugovora su sporazumni raskid, jednostrani raskid ugovora na temelju jednostrane izjave ugovorne strane, raskid ugovora prema samom zakonu i sudski raskid ugovora. Navedene vrste ugovora razlikuju se po tome je li za raskid potrebna volja obiju strana ili samo jedne ili volja stranaka uopće ne utječe na raskid ugovora.

Sporazumnim raskidom ugovorne strane mogu suglasnim i valjanim očitovanjem volje izmijeniti ili raskinuti ugovor jednako kao što su ga i sklopile. U sporazumnom raskidu ugovora stranke su slobodne ugovoriti pravne posljedice raskida ugovora.

Jednostrani raskid ugovora na temelju jednostrane izjave nema određeni oblik raskida ugovora te se mogu raskinuti bilo kojim sporazumnim oblikom. Zakonski razlozi za jednostrani raskid ugovora su neispunjenje, zakašnjenje i nemogućnost ispunjenja. Neispunjenje ugovorne obveze je najčešći slučaj raskid ugovora. Od velike važnosti je da li je rok za ispunjenje ugovorne obveze bitan sastojak ugovora ili ne. Kada je nemogućnost ispunjenja jedne strane postalo nemoguće zbog izvanrednih događaja koji se nisu mogli predvidjeti, gasi se obveza i druge strane. Nastanak više sekundarnih učinaka izazivaju dužnikovo zakašnjenje i neispunjenje i vjerovnikovo zakašnjenje. Dužnik dolazi u zakašnjenje kad ne ispunji obvezu u roku određenom za neispunjenje. Svaki vjerovnik pada u zakašnjenje ako bez određenog razloga odbije primiti ispunjenje te kad je spreman primiti ispunjenje dužnikove istodobne obveze, ali ne nudi ispunjenje svoje dospjele obveze. Ugovorni razlozi za jednostrani raskid ugovora se temelji na načelu slobode stranaka i stranačke autonomije da uređuju ugovorne odnose na način kako one to žele.

Ako se zakonom ispune određene pretpostavke za raskid ugovora, ugovor se raskida prema samom zakonu. Pravo na sudski raskid ima ugovorna strana kojoj je ispunjenje obveze postalo otežano. Osnovnim učinkom raskida ugovora smatra se oslobođenje ugovornih strana, osim odgovornosti za štetu i to samo u nekim slučajevima raskida. Raskidom ugovora nastaje i obveza restitucije ili povrata onoga što je primljeno na ime ispunjenja. Obveza vraćanja odnosi se i na koristi koje je ugovorna strana imala u međuvremenu od onoga što treba vratiti, što se u pravilu čini u obliku novčane naknade.

LITERATURA

Knjige

- 1.Gorenc, V., Ćesić, Z., Kačer, H. i dr., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, RriF Plus, Zagreb, 2005
- 2.Horak, H., Dumančić, K., Preložnjak, B., Šafranko, Z. i Poljanec, K., *Uvod u trgovačko pravo*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016
- 3.Slakoper, Z.,Kačer, H.,Luttenberger, A., *Osnove prava trgovačkih ugovora i vrijednosnih papira*, Zagreb, 2009
- 4.Slakoper, Z., Gorenc, V., *Obvezno pravo*, Opći dio, Novi informator, Zagreb, 2009
- 5.Vedriš, M., Klarić, P., *Građansko pravo*, Narodne novine, 2014

Znanstveni i stručni radovi

- 1.Eraković, A.,*Raskid ugovora zbog neispunjenja i raskid ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti*, Pravo u gospodarstvo, br.1, 2001
- 2.Pavlović, M., *Raskid ugovora i pravne posljedice raskida*, Hrvatska pravna revija, br.9, 2001
- 3.Petrić, S., *Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, v.28, br.1, 2007
- 4.Slakoper, Z., *Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br.3, 2003
- 5.Slakoper, Z., *Raskid ugovora zbog zbog zakašnjenja i neispunjenja*, Pravo i porezi, br.4, 2004

Propisi

1. Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18